

USAID
ВІД АМЕРИКАНСЬКОГО НАРОДУ

ІНТЕРНЬЮЗ
У К Р А Ї Н А

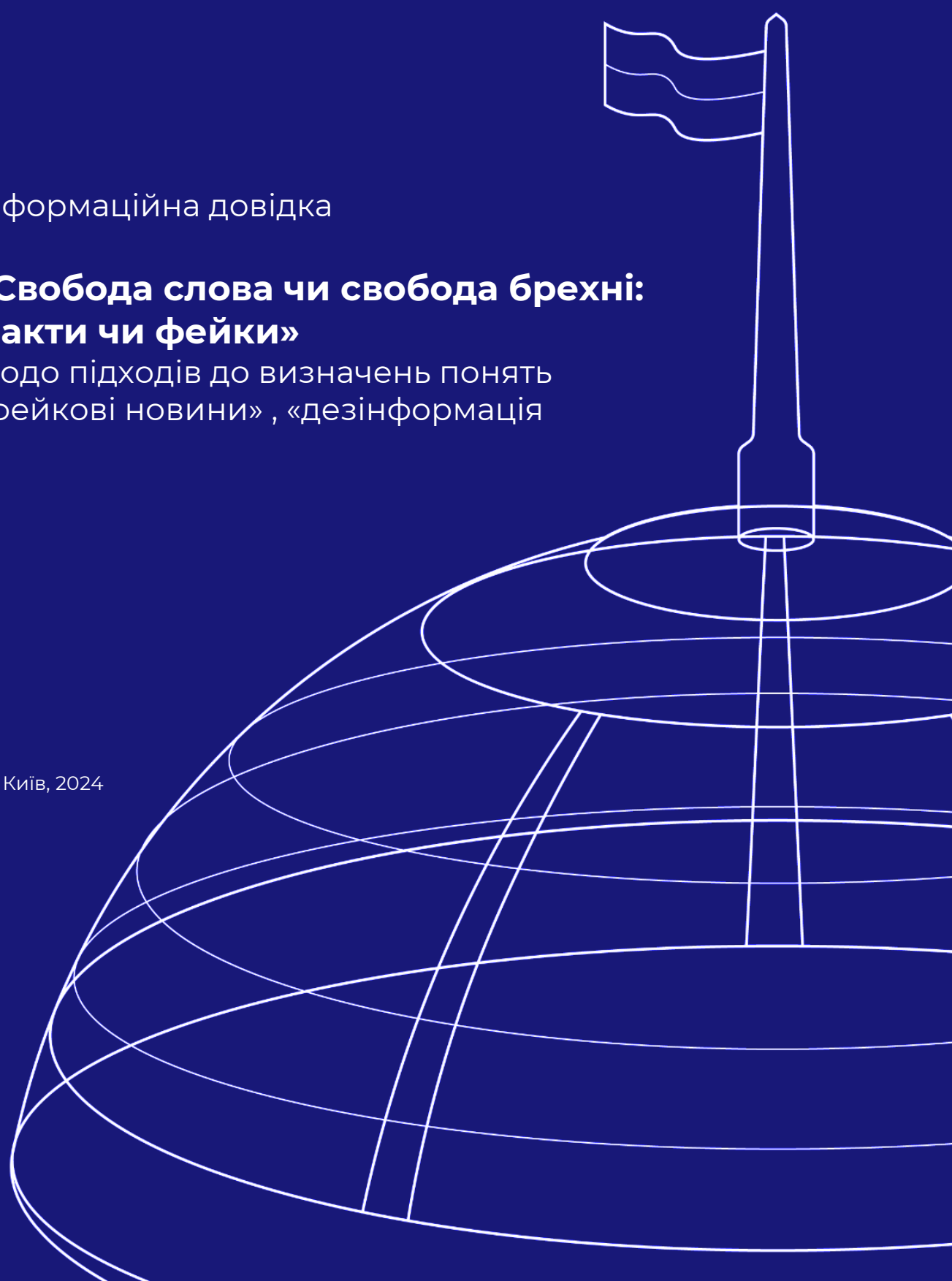
РАДА
НАСТУПНЕ ПОКОЛІННЯ

Інформаційна довідка

«Свобода слова чи свобода брехні: факти чи фейки»

щодо підходів до визначень понять
«фейкові новини», «дезінформація»

м. Київ, 2024

Матеріали розроблено Програмою USAID RANG з метою аналітичної підтримки роботи Парламенту. Цей документ став можливий завдяки підтримці американського народу через Агентство США з міжнародного розвитку. Його зміст є виключно відповідальністю автора або авторів і не обов'язково відображає погляди USAID або уряду США.

Авторка – Тертишна Лілія

Детальніше про Програму:

ЗМІСТ

ЗМІСТ.....	3
ФЕЙКОВІ НОВИНИ.....	4
БОРОТЬБА ІЗ ПОШИРЕННЯМ «ДЕЗІНФОРМАЦІЇ» АБО «НЕПРАВДИВОЇ ІНФОРМАЦІЇ».....	7
Франція.....	7
Литва.....	8
Німеччина.....	9

ФЕЙКОВІ НОВИНИ

Цифрова епоха призвела до збільшення масштабів питань пов'язаних з поширенням різних видів інформації, які належать до узагальненої категорії - «фейкові» або «неправдиві». Наразі відсутні загальноприйняті визначення «фейкових новин» та їхніх видів.

Одна із найвпливовіших класифікації «фейкових новин» надана Клер Уордл та Хосейном Дарахшаном у Дослідженні «Інформаційний розлад» (далі - Дослідження) для Ради Європи у 2017 році. Автори Дослідження зазначають, що **«фейкові новини»** можуть охарактеризувати три поняття видів інформації:

- **дезінформація (disinformation)** – інформація, яка є неправдивою та свідомо створеною з метою заподіяння шкоди людині, соціальній групі, організації чи країні;
- **неправдива інформація (misinformation)** – помилкова інформація, але створена без наміру завдати шкоди;
- **спотворена інформація (malinformation)** – інформація, що ґрунтується на реальних фактах й використовується для заподіяння шкоди особі, організації або країні¹.

Виокремлення видів інформації, що надають характеристику «фейковим новинам» сформував підхід, де «фейкові новини» є загальним поняттям, що може охоплювати: дезінформацію, неправдиву та спотворену інформацію.

Спільна декларація (далі – Спільна декларація) спеціальних доповідачів з питань свободи вираження поглядів міжнародних організацій² щодо свободи вираження поглядів, «фейкових новин», дезінформації та пропаганди у 2017 році вказала на зростаюче поширення **дезінформації** (яку іноді називають **«неправдиві»** або **«фейкові новини»**) в традиційних засобах масової інформації та соціальних мережах. Тобто, Спільна декларація акцентувала, що «неправдиві» або «фейкові новини» - це інша назва поняття «дезінформація».

На думку спеціальних доповідачів **дезінформація** у своїх цілях і методах призначена для введення в оману людей та перешкоджанню реалізації права суспільства на знання і права громадян на пошук, отримання і поширення, незалежно від кордонів, різних видів інформації та ідей, тобто прав, що охоплюються захистом, наданим міжнародними правовими гарантіями прав на свободу вираження поглядів і переконань³.

Оскільки опубліковані у 2017 році Дослідження та Спільна декларація поняття «дезінформація» продемонстрували її загрозу для демократичних цінностей через свідомість створення та розповсюдження на широкий загал, надалі саме її визначенню приділялося значна увага.

У 2018 році Європейська комісія у Повідомленні «Боротьба з дезінформацією онлайн: європейський підхід» (далі - Повідомлення) під **дезінформацією** розглядає підтверджену неправдиву інформацію або інформацію, що вводить оману, яка створюється, представляється та поширюється з метою отримання

¹ INFORMATION DISORDER: Toward an interdisciplinary framework for research and policy making.

URL: <https://rm.coe.int/information-disorder-report-version-august-2018/16808c9c77>

² Склад доповідачів: спеціальний доповідач Організації Об'єднаних Націй з питань свободи думки та вираження поглядів, представник Організації з безпеки та співробітництва в Європі з питань свободи ЗМІ, спеціальний доповідач Організації американських держав з питань свободи вираження поглядів та Африканської комісії; спеціальний доповідач з питань свободи слова та доступу до інформації з прав людини та народів.

³ JOINT DECLARATION ON FREEDOM OF EXPRESSION AND “FAKE NEWS”, DISINFORMATION AND PROPAGANDA.

URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/6/8/302796.pdf>

економічної вигоди або навмисного введення в оману громадськості і може завдати суспільної шкоди (загрози для демократичної політики та політичним процесам, а також суспільним благам – захист здоров'я громадян Європейського Союзу, навколишнього середовища або безпеки)⁴.

З метою досягнення цілей поставлених, зокрема, у Повідомленні представники онлайн-платформ, провідних соціальних мереж, рекламної індустрії (далі – Підписанти) у 2018 році погодили саморегульвний Кодекс практики Європейського Союзу щодо боротьби з дезінформацією (далі – Кодекс). Кодекс містить поняття **«дезінформації»**. Однак поняття «дезінформація» наявне у Кодексі повністю відображає формулювання цього поняття наведене у Повідомленні. Тобто, Кодекс не надає нового визначення поняття «дезінформація», а посилається на попередньо сформульоване.

Кодекс зазначає, що поняття **«дезінформація»** не охоплює: оманливу рекламу, помилки у висвітленні новин, сатиру, пародіювання та чітко ідентифіковані новини як партійні чи коментарі⁵. Відповідний перелік інформації, яка не входить у поняття «дезінформація» міститься у Повідомленні. Кодекс відобразив у собі підхід щодо поняття «дезінформації» та інформації, що не є «дезінформацією» передбачений Повідомленням.

Однією з проблем з якою зіштовхнулися підписанти Кодексу стала проблема визначеності «дезінформації». Facebook (зараз – Meta) у своєму поданні спеціальному доповідачу ООН з питань свободи думки та вираження поглядів щодо звіту про дезінформацію вказав на те, що існує плутанина між такими поняттями, як: дезінформація, неправдива інформація, зовнішнє втручання та операції інформаційного впливу.

Facebook (зараз – Meta) прийняв наступні визначення:

- **неправдива інформація (misinformation)** – інформація, що містить оманливий контент (неправдиві новини, маніпульований контент тощо);
- **дезінформація (disinformation)** – підтверджена неправдива інформація, яку використовують зі знанням того, що вона неправдива;
- **операції інформаційного впливу (influence operation)** – скоординовані зусилля з метою здійснення маніпулювання або корумпування громадського обговорення для досягнення певної стратегічної мети⁶.

Кодекс дає загальне поняття «дезінформації», однак його Підписанти, які на практиці зіштовхуються з різними видами інформації надають власні конкретизовані визначення, як, наприклад, Facebook (зараз – Meta).

Такий підхід свідчить про те, що єдина тенденція щодо визначення «фейкових новин» або «дезінформації» на разі відсутня. Названі поняття мають узагальнений характер, який окреслює загальну проблематику, адже прискорення цифрових трансформацій створює нові види понять інформації та їх характеристик, що постійно змінюються та можуть відстежуватися, у першу, чергу онлайн-платформами. Досвід Facebook (зараз – Meta) є свідченням тенденції коли онлайн-платформа вводить власні поняття: неправдивої інформації, дезінформації, операції інформаційного впливу.

⁴ COMMUNICATION FROM THE COMMISSION TO THE EUROPEAN PARLIAMENT, THE COUNCIL, THE EUROPEAN ECONOMIC AND SOCIAL COMMITTEE AND THE COMMITTEE OF THE REGIONS. Tackling online disinformation: a European Approach.

URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52018DC0236&rid=2>

⁵ Discover the Code of Practice on Disinformation. URL: <https://disinfocode.eu/>

⁶ Facebook submission to UN Special Rapporteur on Freedom of Opinion and Expression for Report on Disinformation.

URL: <https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Issues/Expression/disinformation/4-Companies/Facebook.pdf>

Варто зазначити, що у 2022 році оприлюднено змінений і посилений Кодекс. Однак, він не надав поняття «дезінформація» або іншої термінології. [Оновлений Кодекс](#) стосується розширення зобов'язань його Підписантів, зокрема, з 21 зобов'язань [оригінального Кодексу](#) оновлений Кодекс розширює їх кількість до 44 та включає 128 конкретних заходів⁷.

⁷ EU Code of Practice on Disinformation.
URL: <https://www.brookings.edu/articles/eu-code-of-practice-on-disinformation/>

Франція

Закон [про свободу преси](#) від 29 липня 1881 року містить положення, яке передбачає правопорушення, що карається штрафом у розмірі 45 000 євро за «публікацію, розповсюдження або відтворення будь-яким способом неправдивих новини, сфабрикованих, фальсифікованих або неправдиво приписуваних третім особам, якщо це мало недобросовісний характер дії, порушило громадський порядок або могло його порушити. Штраф може бути збільшений до 135 000 євро, якщо недоброчесні публікації «можуть підірвати дисципліну чи моральний дух армій або перешкодити військовим зусиллям нації»⁸.

Закон про боротьбу з маніпулювання інформацією від 20 грудня 2018 року (далі - Закон)⁹ містить розділ, що регламентує обов'язок співпраці операторів онлайн-платформ у боротьбі з розповсюдженням неправдивої інформації. Відповідно до положень статті 11 Закону оператори онлайн-платформи визначені у Виборчому кодексі вживають заходи для боротьби з поширенням неправдивої інформації, яка може порушити громадський порядок або змінити рішення щодо відання голосу.

Закон передбачає обов'язок співпраці онлайн-платформ й поза межами виборчого періоду. Вони повинні вживати заходів для боротьби з поширенням неправдивої інформації, яка може порушити громадський порядок, як це передбачено вищенаведеною статтею. У зв'язку з цим онлайн-платформи встановлюють легкодоступну та прозору систему, яка дозволяє своїм користувачам повідомляти про таку інформацію, особливо якщо вона надходить із вмісту, що рекламується від імені третьої сторони. Водночас можуть запроваджуватися додаткові заходи, зокрема - боротьба з акаунтами, які масово поширюють неправдиву інформацію. Здійснені заходи, а також ресурси, які онлайн-платформи виділяють на їх запровадження оприлюднюються. Кожний оператор щорічно надсилає декларацію до Органу регулювання аудіовізуальних та цифрових комунікацій, де зазначає умови виконання здійснених заходів.

Законодавство Франції передбачає різні способи боротьби з неправдивою інформацією залежно від того, яких сфер суспільних відносин стосується ця інформація, зокрема, – штраф за інформацію, яка порушила громадський порядок або могла його порушити та штраф якщо інформація може підірвати дисципліну чи моральний дух армій або перешкодити військовим зусиллям нації. Окрім того, виокремлюється важливість роботи онлайн-платформ під час виборчого періоду з метою боротьби з неправдивою інформацією, що також передбачається Виборчим Кодексом. Водночас онлайн-платформи можуть на постійній основі запроваджувати заходи боротьби з неправдивою інформацією та звітувати про них до відповідного органу.

⁸ Loi du 29 juillet 1881 sur la liberté de la presse.

URL: <https://www.legifrance.gouv.fr/loda/id/LEGITEXT000006070722/2024-04-11/>

⁹ LOI n° 2018-1202 du 22 décembre 2018 relative à la lutte contre la manipulation de l'information (1).

URL: <https://www.legifrance.gouv.fr/loda/id/JORFTEXT000037847559/2024-04-11/>

Литва

Закон Литовської Республіки про публічну інформацію (далі - Закон) визначає дезінформацію як неправдиву інформацію, що навмисно поширюється серед громадськості¹⁰. Відповідно до законодавства Литви у засобах масової інформації забороняється оприлюднення інформації, в якій поширюється дезінформації. Дезінформація включена до переліку інформації, яка є конфіденційною.

За загальним підходом особа, яка вважає, що розробник та/або розповсюджувач публічної інформації оприлюднив та/або розповсюдив інформацію, яка має бути конфіденційною має право звернутися з заявою до органу що здійснює контроль за конфіденційною інформацією про проведення розслідування та прийняття рішення про застосування відповідних заходів у разі розповсюдження такої інформації. За результатами розгляду звернення здійснюється перевірка та виноситься відповідне рішення, яке може бути оскаржене. Оскільки дезінформація віднесена до конфіденційної інформації зі зверненням щодо можливості оприлюднення та розповсюдження інформації з дезінформаційним змістом може звернутися будь-яка особа.

Водночас щодо випадків порушення контролю відповідними органами щодо поширення дезінформації існують спеціальні суб'єкти звернення та реагування - прокурор та/або об'єднання, які працюють у сфері публічної інформації. Закон передбачає, що у разі якщо такі суб'єкти мають підстави вважати, що орган, відповідальний за контроль конфіденційної інформації, не виконував або неналежним чином виконував обов'язки, пов'язані з контролем дезінформації і такими діями порушено суспільний інтерес у сфері публічної інформації, вони звертаються до відповідального органу з вмотивованою вимогою вжити необхідні заходи для усунути порушення. Якщо відповідальний орган протягом визначеного терміну не приймає рішення, яке усуває порушення суспільного інтересу, прокурор та/або об'єднання, що здійснює діяльність у сфері публічної інформації у судовому порядку звертаються з вмотивованим проханням зобов'язати відповідний контролюючий орган належним чином виконувати функцію контролю конфіденційної інформації та застосовувати заходи впливу.

Варто зазначити, що передбачений порядок реагування на невиконання /не належне виконання контролюючим органом своїх обов'язків щодо контролю за оприлюдненням та поширенням дезінформації передбачає не лише спеціальних суб'єктів звернення, а також випадок коли діями контролюючого органу порушено суспільний інтерес у сфері публічної інформації.

Законодавство Литви встановлює, що заходи реагування на оприлюднення та/або розповсюдження дезінформації розробником та/або розповсюджувачем публічної інформації визначаються відповідальним контролюючим органом на підставі:

1) звернення осіб з відповідною заявою; 2) звернення прокурора та/або об'єднань, які працюють у сфері публічної інформації у випадку коли контролюючий орган не виконував або неналежним чином виконував обов'язки, пов'язані з контролем дезінформації і такими діями порушено суспільний інтерес у сфері публічної інформації.

¹⁰ Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymas.
URL: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.29884/asr>

Німеччина

У Німеччині відсутнє законодавство, яке регламентує поширення дезінформації та криміналізації таких дій. Правове регулювання соціальних мереж здійснює Закон про захист прав користувачів в соціальних мережах, відомий як Закон про соціальні мережі або NetzDG¹¹. Положення NetzDG застосовується до платформ, які дозволяють своїм користувачам обмінюватись та ділитись картинками, відео або текстами, легко комунікувати між собою і на загал. До них наразі належать Meta, Google, YouTube, Snapchat, Instagram, Twitter, Telegram, TikTok тощо. Натомість платформи, призначені для продажів або для онлайн-ігор, професійні мережі, спеціалізовані портали, електронна пошта чи месенджери не підпадають під дію Закону про соціальні мережі¹².

NetzDG надає виключний перелік інформації, який за своїм змістом належить до незаконного контенту з чітким зазначенням статей Кримінального кодексу ФРН, що їх передбачають, наприклад, поширення пропагандистських матеріалів антиконституційними організаціями (ст. 86 Кримінального кодексу ФРН), зрадницька підробка (ст. 101а Кримінального кодексу ФРН), публічні заклики до здійснення кримінальних злочинів (ст. 111 Кримінального кодексу ФРН) тощо.

Оскільки Кримінальним кодексом ФРН не передбачено статтю про поширення дезінформації або неправдивої інформації, вона не віднесена NetzDG до незаконного контенту. Однак, найближчим до дезінформації типом протиправного контенту, на який діє NetzDG є образа (ст. 185 Кримінального кодексу ФРН) та дифамація (ст. 187 Кримінального кодексу ФРН).

У такому разі постачальники соціальних мереж, які отримують понад 100 скарг щодо незаконного вмісту протягом календарного року, зобов'язані щоразу готувати німецькомовний звіт про розгляд скарг щодо незаконного вмісту на їхніх платформах з чітко визначеною інформацією за шість місяців і опублікувати його у Федеральному бюлетені, а також на своїй власній сторінці.

Постачальник соціальної мережі повинен мати ефективну та прозору процедуру для розгляду скарг щодо незаконного контенту¹³, а також надати користувачам процедуру подання скарг щодо незаконного контенту, яка буде легко впізнаваною під час перегляду контенту, доступною та простою у використанні. Постачальник соціальної мережі може видалити або заблокувати доступ до явно незаконного контенту протягом 24 годин після отримання скарги. NetzDG передбачає високі штрафи для компаній, що порушують його норми.

Законодавство Німеччини не відносить дезінформацію або неправдиву інформацію до незаконного контенту і на нього не поширюється порядок та заходи реагування передбачені NetzDG. Разом з тим, досвід запровадження NetzDG щодо інших категорій незаконного контенту демонструє загальні тенденції, що можуть бути застосовані для боротьби з дезінформацією.

¹¹ Gesetz zur Verbesserung der Rechtsdurchsetzung in sozialen Netzwerken (Netzwerkdurchsetzungsgesetz - NetzDG).

URL: <https://www.buzer.de/sl.htm?g=Netzwerkdurchsetzungsgesetz+%E2%80%93+NetzDG&f=1>

¹² ПОШУК БАЛАНСУ МІЖ ПРАВОМ НА СВОБОДУ ВИРАЖЕННЯ ТА РЕГУЛЮВАННЯМ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ: ДОСВІД НІМЕЧЧИНИ. URL: <https://cedem.org.ua/analytics/sotsmerezhi-nimechchyna/>

¹³ Скарга щодо незаконного контенту – це будь-яка скарга щодо контенту з проханням видалити контент або заблокувати доступ до контенту, за винятком випадків, коли в скарзі чітко не стверджується, що існує незаконний контент.

